

ZAPISKI IN GRADIVO

PRISPEVEK K ŽIVLJENJU IN DELU ANTONA KREMPLJA

IVAN RIHTARIC

Anton Krempelj (29. 1. 1790—21. 12. 1844) se je v slovensko zgodovino pisje trajno zapisal z delom »Dogodivščine Štajerske zemlje s posebnim pogledom na Slovence«, ki je izšlo 1845 v Gradcu. Pred leti je izšel ponatis tega dela.¹

K že znanim in objavljenim prispevkom o Antonu Krempelju² dodajam droben dokument, najden pred kratkim ter mi izročen v vpogled.³ Na osmih straneh porumenelega papirja, formata 21 × 17 cm, deloma že natrganega, je z lično pisavo zapis, katerega vsebino s komentarjem predstavljam.⁴

Anton Krempelj

Izvišeni občutki navdajajo mi vsekdar srce kda se spomnem moža, moža kojega več blizu pol stoletja¹ krije naša malonedelčka² zemlja u hladni gomili; moža, moža kojega jekleni značaj ljubav do svoga slovenskoga naroda i vsled toga neumerljivo djelovanje na u takratnem še do cjela zapuštenem prelogi³ literarnega polja res mora občudovati.

Doba u koji je rajni Krempelj uže tako neutrudljivo djelovao bila je u željezno doba za slovenskoga pisatelja, jerbo pusti narod, dasi ga je osobo ljubil še zbog nevednosti ni znal cjeniti djelovanja i zaslug rajnoga nasuproti tomu pa je še rajni Krempelj kano slov. pisatelj v oni dobi imel mnogo zaprek i teškoč na poti svoga djelovanja od drugih merodajnih krogov prestati zbog česa je za svojo trudapolno delo žel le često kvar i materjalno škodo. Toda kano je bila doba u koji je delovao željezna tako je i njegov značaj uzgojen u onem času bil neustrašljiv željezar tako da je od leta, do leta bil bolje na narodnem polju

str. 2

..., i ako bi mu ne sojenica v lepi moški dobi⁴ prerezala niti življenja bi slov. narod imel še marsikajo djelo njegovih rok. Toda pustivši gosp. tukaj daljšo raspravo o Kremp. djelovanju Vas bodem prosil ka me v duhu zrovodite k njegovemu rojstvu i od tam v podrobnosti njegovega življenja i končno i njegovo djelovanje i smrt. Črešnjovci okolica sv. Petra⁵ bila je zibelj rajnega A. K. koji je 14/1. 790⁶ zagledal bjeli svet. Po naravi lep i prijeten mladenič opravil je prvo svojo šolo pri sv. Petru⁷ z najboljim uspjehom. Vrli roditelji⁸ hoteći imeti ga duhovnika pošljejo

ga v Maribor da oni nabere vede i znanosti koju prodižejo u bogoslovnico i dušno pastirstvo. Dopršivši 4 gymnazialni razred v Mariboru podal se je vsled nekaterih nezgod v nemški Gradec kjer je z izbornim uspjehom dovršil svoje študije⁹ ter leta 1815 bil v mašnika posvećen.¹⁰

str. 3

Že v svojih študijah kano nam poročajo zanesljivi viri¹¹ se je vedno posluževal kod samouk slov. jezika ter pisal i zalagal vedno slov. pesmi i pripovedke.¹² Krempelj bil je bolj tih držal se je natenko predpisanega reda, in v družbi prijatelj zabavnih veselic kje ga je posebno veselilo če je mogel kakšnga Nemca nekoliko presukniti in pridobiti. Za svojega učilniškega življenja bil je Krempelj tudi vojak in znal je kako svoj pisek tudi meč sukati v domovine korist. Prvo njegovo dušno pastirstvo bilo je pri Svetinjah v Lotmerških goricah¹³ kjer je našel vrlega iše vedno med narodom živečega spomina župnika g. Jaklina¹⁴ s kojim sta imela uvijek slovenske vaje ter uspeh svojega truda vsak dan jeden drugemu kazivala. Kako se mu je kralj prijetnih holmcov Lotmerških goric prikupil na mestu njegovoga prvega dušnega pastirstva kaže dovol v svojih »Dogodivšinah«¹⁵ v lepem verzu kteri sledi koncu vsakega odelka ko je namreč Češko-moravski kralj Otokar II. bil 13. stoletji i Steirski poglavar piše o njem Krempelj:

str. 4

»S slavnim vencom s Prage pridi
K Štajerskim Slovincem sem,
Tvoje oko naj tu vidi
Lotmerški Jeruzalem;¹⁷
Glej! kak s trsjom ves spleten
Vrh tu vrha se drži
Kak pri grozdu grozd cveten
Hitro raste in zori!«

Od Svetin¹⁸ bil je premeščen v Ormož¹⁹ kjer so njegovi začeti trudovi začeli rad donášati. Tu je Krempelj spisal »Evangelji²⁰ i zložil marsikatero pesem kterih spomina vredni so posebno »Štirje letni časi« Videvši kr. vl. stl. bister um Krempeljnov, postavil ga je v Ptuj za kurmeštra²¹ kjer je učil zasebno dečke za ondašnji tretji razred, ka so zamogli prestopiti u gymnazio Tu je dal na svetlo i »Nemško slov. katekizem«²² Leta 1827 dobil je Krempelj. fara sv. Lovrenca v slov. Goricah²³ kjer je spisal molitvenice, prve v menši a druge v nekoliko večji obliki za ljudstvo.

Anton Krempelj

Številni občutki navdajajo mi vsakdanji in vsi tisti
 se spomnem morda, moja knjiga neč bliskovito obkolila
 knjige naša domaća mladodelčka knjiga u hladni
 gomili; moja moja knjiga jokljivi knjižni ljubav do
 vsake slovenskega naroda u voljo tega neumrljivo
 delovanje na u takratnem in do njega zapustitvenem pu-
 "lože literarnega polja. - Doba u kojoj je rajni Krempelj
 uže tako neumrljivo deloval bila je u težnja Doba
 za slovenskega pisatelja, jerbo prvo narod, Doba ga
 osobno ljubila u zbog nevednosti ni znal cijeniti delovanje
 u zaslug rajnega namprsti tomu pa je u rajni Krempelj
 kao slovenski pisatelj u ovi Dobi imel mnogo zapretek i
 težnja na puti svoga delovanja u drugih narodnjakih
 knjigah prestatu zbog čega je ga svoja ljudskopisna Delo
 želu čisto knjižni i materijalna ostalo. Tada kao je bila
 Doba u kojoj je deloval težnja tako je u njegovo gledište
 uslovan u onim čemu bil neumrljivo težnja tako
 Da je od leta, Doba bila bil boje na narodnem polju

Prva stran zapisa o
 Antonu Kremplju

str. 5

str. 6

Leta 1833 je spisal »Življenje... ktereга kniga je še sadaj med narodom jako priljubljena in razširjena. Leta 1836. v mescu prosencu²⁴ preselil se je Krempelj. k Malejnedelji²⁵ kjer se je začelo še le pravo ognjišče njegovoga delovanja. Tu je spisal »Male molitvenice«²⁶ potem predpise²⁷ za učence ljudskih šol. Zatem je spravil na svetlo prvi tečaj »slov. pridig«²⁸ ktere je spisal v stranom²⁹ že pri sv. Lovrencu L. 1844 izdal je »Evangelja«³⁰ in iz njega izviraajoče nauke. Tega leta dovršil je i svojo najimenitnejšo delo t. j. Dogodivšine Štirске zemlje, toda žalibog smrt mu je prej pristrigla nit življenja, kod je knjiga bila do konca tiskana. (Rokopis hrani B.)³¹ Dalje je spisal pri M. N. II tečaj pripovedi³² kje pa belega dne niso zagledale

...rokopis je v rokah g. Lovrenčića.³³ Dalje je spisal tudi berilo za II razred ljudske šole,³⁴ ktero delo kakor sem iz rokopisa previdil³⁵ je jako važno in imenitno za tisti čas. Kam je veter mahnol z rokopisom tega neznam. Dalje spisal je Krempelj lepe zgodovinske sestavke pod naslovom »der Pilger«³⁶ mnogo narodnih in zgodovinskih pesnij od kojih jih precej hrani Križevski g. župnik. Kramberger.³⁷ Kako dosti je Krempelj spisal in lastnih rokopisov zapustil svedoči nam vže lahko to ka je ob priliki, ko se je njegova zapuština pregledovala, rekel je oskrbnik belsteinske grajščine.³⁸ Toliko rokopisov pa nisem vidil pri nobenem gospodu. Mnogo teh njegovih rokopisov se je delj časa hranilo še v M N.³⁹ župni knjižnici, toda njegov

str. 7

naslednik g. Kreft⁴⁰ je zavrzel vse kar ni bilo duhovnega zapopadka; in tako se spominjam še ka sem kod otrok⁴¹ čestokrat zunaj farovža kod učence najšel kak od Krempljna napisani papir. Ravno na sv. Tomaža dan tj. 21 gr.⁴² mu je sojenica prerezala nit njegovega delovnega življenja, skoro v najlepši moški dobi v 54 l. njegove starosti. O Krempljnovem pogrebu bilo je toliko joča i vekanja ka so duhovniki pobegnivši s pokopišča se izrekli ka tega še niso nikdar doživeli, a narod je ostal še celi čas na gomili svojega ljubimca.⁴³ Kremplj. je vstal zaran in večkrat je pisal pri brlečej luči cele noči, ker je rekel ka ga tarat ni nikdo motil pri njegovem zgodovinskem delu. Pohajal je tudi na »Cerkevnik«⁴⁴ pri sdajnem križu poleg Karbeca kjer je zložil imenitno zgodovinsko pesem

Bod pozdravljen o prijetno
Venčani Cerkevnik moj.

str. 8

Krempeljna je največ proslavilo njegovo zgodovinsko delo »Dogodivšine« v teh se je pokazal pravi učenik svomu narodu i njega ime ostane neumerljivo. Krempelj je bil razun svoje učenosti pregret za človečjo in državljansko blagost; za srečo svobodo svojego rodu, tako ka je spoznano in zvišeno resnico vsakšemu naravnost v obraz povedal. Postavim: Krempelj uči v svoji. »Dgd« str. 6. indoevropska rodbina je vže pred občinskim potopon tako velika in rasširjena bila, da so nekateri njeni rodovi pri tem razlivu se na Hymalajskih drugi na Kavkaških gorah obvarovali, in se potem dalje okrog rasširili.⁴⁵ Stroga cenzura onega časa nie zbrisala teh stavkov da si so še dandanašnji mnogim šupeljakom trn v peti; in takih in enakih resnicodokazajočih sestavkov nahaja se mnogo v tem njegovem zgod. delu.

To je tedaj površna bleđa črtica tega imenitnega slovenca. Naj bi našla obilo njegovih posnemalcev in budnikov narodu zavednosti. Vječna mu pamjat!

Dokument je pomemben drobec za razširitev znanja o Antonu Kremplju, predvsem pa zapis, ki je nastal skoraj 50 let po njegovi smrti. Kaže na vpliv Krempljevega delovanja kot duhovnika, zgodovinarja in razsvetitelja slovenskega naroda na robu Slovenskih goric. Prav ta prostor pa je dal v 19. stoletju veliko pomembnih mož (Miklošič, Danjko, Vraz, Krempelj, organizatorji ljutomerskega tabora, itd.)

Dokument je tudi strokovni izziv jezicoslovcem zaradi svoje pristnosti, čeprav verjetno ni bil pisan od pravega »malonedeljskega« domačina.

OPOMBE

I.

1. Delo je izšlo 1974. leta, ob 130-letnici smrti Antona Kremplja, izdal ga je dr. Rudolf Trofenik v Münchnu. — 2. O Antonu Kremplju so pisali: J. Marn; Ježičnik (1885), J. Glaser: K. A., SBL. I., J. Macun v Književni zgodovini Slov. Štajerja, str. 80—83, B. Raič v Narodnem koledarju Matice slovenske za 1869, K. Glaser: »Zgodovina slovenskega slovstva«, II., str. 183—184, A. Medved; »Dom in svet« 1895, št. 21; s sliko A. Kremplja, F. Kovačič: Ljutomer, zgodovina trga in sreza, Maribor 1926, J. Glaser: Rokopisno gradivo slovenjgoriškega izvora v študijski knjižnici v Mariboru (Zbornik med Muro in Dravo, Maribor 1969, str. 686—687), A. Slodnjak: Uvodna beseda k ponatisu 1974. leta (stran V-XV). — 3. Original mi je posredoval Mirko Potočnik iz Bučkovec 44

II.

1. Dokument je nastal pred letom 1894 (A. Krempelj je umrl 1844). 2. Mala nedelja = Bučkovi. — 3. prelog = praha, oziroma v prenesenem smislu besede zapuščno, prazno, pušto. — 4. »v 54. letu starosti« = 1790—1844. 5. Črešnjevci pri Gornji Radgoni (župna cerkev Sv. Petra); pravilno: rojen v Poliškem vrhu pri G. Radgoni in ne v Črešnjevcih. — 6. rojen 29. 1. 1790 (glej; F. Kovačič: n. d., str. 315). — 7. Gornja Radgona. — 8. Starša Mihael Krempelj (gostač) in mati Magdalena roj. Zemljič 9. teologija. — 10. Fr. Kovačič na n. d. (str. 315) piše; da je bil A. K. posvečen že v III. letniku bogoslovja 14. septembra 1814, ter 21. septembra 1814 prejel mašniški red. — 11. Ne da se konkretno razkriti, na kaj misli avtor teksta, ko piše »zanesljivi viri«. — 12. Glej literaturo pri opombi 2. v I. poglavju opomb. — 13. Svetinje (Ljutomerske gorice); nastopil službo 7. sept. 1815 (F. Kovačič: n. d., str. 315). — 14. Mihael Jaklin, stric Stanka Vraza. 15. V ponatisu Dogodivščin iz 1974. leta ni citiranega teksta!? 16. Steirski = štajerski. — 17. Jeruzalem, kraj pri Ljutomeru. — 18. Svetinje. — 19. Ormož; tam ostal do 1820. leta. — 20. Glej str. VII. v ponatisu Dogodivščin iz 1974. leta. — 21. Poučeval je tudi Jaklinovega nečaka Jakoba Frasa (Stanko Vraz), da je lahko izdelal prvi gimnazijski razred. — 22. Glej opombo št. 2 iz I. poglavja opomb. — 23. Deloval od septembra 1826 do junija 1836. leta. — 24. gr. = gruden = januar. — 25. Mala nedelja = Bučkovi. — 26. 27. 28. glej opombo 2. iz I. poglavja opomb. — 29. Tuji jezik = nemški jezik (?) — 30. Glej opombo 2. iz I. poglavja opomb. — 31. Anton Božič (?), ki je daroval rokopis 21. 12. 1929, kot omenja literatura (Svet med Muro in Dravo, Maribor, str. 687). 32. Glej opombo 2. iz I. poglavja opomb. — 33. Franc Lovrenčič, župnik sv. Trojice pri Mali nedelji od 1. maja 1864 do 1. 8. 1891, umrl je 17. 7. 1907 v Radgoni. — 34. Glej opombo pod 2. iz

I. poglavja opomb. — 35. Avtor trdi, da je imel vpogled v rokopis? — 36. Priloga dnevnika »Gratzer Zeitung«. — 37. Lovro Kramberger, župnik od 31. 7. 1862 do 6. 11. 1887, umrl je 15. 10. 1893. Trditev avtorja teksta »jih precej hrani« potrjuje, da je bil tekst pisan pred smrtjo omenjenega lastnika (Lovro Kramberger). Torej je tekst nastal pred 15. 10. 1893, kar lahko ustreza po navzkrižnem primerjanju s opombo št. 1 iz II. poglavja opomb. — 38. Graščina Beltinci(?) v Prekmurju. — 39. M. N. = Mala nedelja = Bučkovci. — 40. Anton Kreft, župnik od 1. 6. 1853 do 25. 1. 1864 (glej F. Kovačič, n. d. str. 319–320). — 41. Pisec je moral biti rojen po letu 1850 (primerjaj opombo št. 40). — 42. 21. december 1844. — 43. Zanimiva

je primerjava teksta dokumenta in teksta F. Kovačiča, n. d. str. 317: »Mož, ki je bil pričujoč pri njegovem pretresljivem pogrebu, piše doslovno. O Krempljevem pogrebu se je čulo toliko vriščanje in cviljenje med ljudstvom, da so pobegnoli morali duhovniki s pokopališča, narod se ni dal od groba svojega premilega pastirja, modrega učitelja in ljubimca odpraviti«. Škoda je, da F. Kovačič v delu ne citira vira, ko se sklicuje na »piše«. — 44. Cerkev-njak je teritorij okoli župnijske cerkve v Bučkovcih (F. Kovačič, n. d., str. 329). — 45. Avtor teksta je imel očitno pred seboj knjigo. O naročnikih in prednaročilih glej str. 257–261 v originalu, oziroma v ponatisu iz 1974 ter uvodno besedo dr. A. Slodnjaka na str. VIII.

PRISPEVEK K ZGODOVINI ŽELEZNIC

o uporabi kratic

MLADEN BOGIC

O zgodovini železnic se je do nedavnega pri nas razmeroma malo pisalo. V zadnjem času pa je zanimanje za to zgodovinsko vejo naraslo, množijo se članki v časopisju in izšlo je nekaj knjig.

Pazljivega bralca pa v teh sestavkih motijo uporabljene kratice, ki jih različni avtorji sestavljajo po svoje. Tema o zgodovini železnic pri nas še zlepa ne bo izčrpana, zato se zdi potrebno, da si problematiko v zvezi z uporabo kratic nekoliko natančneje ogledamo.

Če se nek pojem v besedilu večkrat ponavlja, zaradi racionalizacije uporabimo kratico. To navadno sestavimo iz začetnih črk ali skupin črk iz besed, ki sestavljajo zadevni pojem. Posebnih pravil za sestavljanje kratic ni. Razume se, da moramo besedilu dodati seznam kratic z obrazložitvijo. Kaj pa, če uporabimo kratice za pojme, ki so splošno znani? Če tu ne uporabimo kratic, ki je tudi splošno znana, temveč jo sestavimo po lastnem občutku, utegnemo bralcu povzročiti težave. Ta problem je posebno očiten pri tujejezičnih pojmih: omahujemo med tujejezično kratico in kratico ustreznega slovenskega prevoda. Odločitev postane lažja po naslednjem preudarku: nekatere kratice so postale razpoznavni znak, simbol za zadevni pojem, zato jih ne kaže posloveniti. Nesmiselno bi bilo npr. kratico DB (= Deutsche Bundesbahn) posloveniti v NŽ (=

Nemška zvezna železnica) ali FS (= Ferrovie dello Stato) v DŽ, ko pa je FS simbol za italijanske Državne železnice. Dovolj je, da kratico obrazložimo, bralec pa, ki je zadevno kratico usvojil, se bo tudi pri listanju po tuji literaturi lahko orientiral, čeprav morda ne zna jezika. Če pa naj bralec kratico razpozna kot simbol, mora le-ta biti napisana pravilno, to je tako, kot večinoma v novejši literaturi. Kratice imajo namreč tudi svoje življenje, z leti se poenostavljajo in med morebitnimi različnimi variantami prevlada najracionalnejša, tista, ki jo je najlažje prepoznati in najtežje pomotoma zamenjati s kako drugo.

V tekstih s sodobno železniško tematiko je položaj zadovoljiv, drugačen pa je pri tekstih, ki zadevajo zgodovino železnic. Ker zgodovina naših železnic do konca prve svetovne vojne sodi v zgodovino avstrijskih (avstroogrskih) železnic, se mora vsakdo, ki ga to področje zanima, neizogibno opreti na ustrezno avstrijsko literaturo.

Ugotovil bo, da je ta specialna zgodovinska veja v Avstriji zelo razvita, da številne publikacije vsaj deloma pokrivajo teritorialno področje Slovenije in Istre in da uporabljajo enotne kratice, tako da so nam v tem pogledu lahko merilo. Primerjajmo torej kratice za nekatere pojme v naši in tuji literaturi. Tako bomo lahko v bodoče uporabljali najustreznejše kratice in pri tem upoštevali pra-